

Handreiking spreekrecht bij ernstige misdrijven tegen minderjarigen en kwetsbare volwassenen

Revisie: november 2020

1. INLEIDING

De voorbije jaren is artikel 458bis van het Strafwetboek meermaals aangepast en uitgebreid geworden. De recentste wijziging dateert van september 2018. Deze wijziging geeft de zorgverlener de mogelijkheid het beroepsgeheim te doorbreken in situaties van ernstige misdrijven tegen minderjarigen of kwetsbare volwassenen. Om de veiligheid van de kwetsbare persoon te garanderen kan de zorgverlener een verontrustende situatie melden aan de Procureur des Konings.

In de zorg, ook in psychiatrische zorg worden zorgverleners geconfronteerd met (vermoedens van) ontoelaatbare feiten als aanranding, partnergeweld, verwaarlozing,... Personen in behandeling kunnen zowel slachtoffer zijn van dergelijke feiten, als dader. Een aandoening of stoornis van een patiënt kan effect hebben op de veiligheid van de partner en kinderen. Het signaleren en indien nodig melden van ontoelaatbare feiten behoort tot het werkkterrein van de zorgverstrekkter in de psychiatrie.

Hulpverleners in deze situaties gaat dikwijls gepaard met morele dilemma's: in welke mate is er sprake is van een gewichtig en reëel gevaar, welke acties kunnen er ondernomen worden om meer duidelijkheid te krijgen, met welke betrokkenen kunnen vermoedens besproken worden, welke hulpverlening kan er extra ingezet worden om een risico af te wenden, kan er gespecialiseerde hulp ingeschakeld worden, is het aangewezen de situatie te melden aan de Procureur des Konings waardoor gerechtelijke hulpverlening kan starten?

Voorliggende tekst wil een begeleidingsinstrument zijn om een zorgvuldige afweging mogelijk te maken. Een eerste deel informeert over het beroepsgeheim en het recent gewijzigde Artikel 458bis Sw. Het nieuwe wettelijke kader geeft de zorgverstrekkter de mogelijkheid het beroepsgeheim te doorbreken en gebruik te maken van het spreekrecht. Dit recht kan slechts uitgeoefend worden binnen de strikt vastgelegde grenzen van de wet. Het tweede deel beschrijft ethische principes die

de zorgverstreker en het team kunnen helpen om een zorgvuldige afweging te maken al dan niet het beroepsgeheim te doorbreken. Het behoort tot de individuele morele verantwoordelijkheid van elke zorgverstreker om spreekrecht uit te oefenen. Het ethisch appel, de waardenafweging en het ethisch moreel denkkader staan voorop. Het laatste deel is een stappenplan: het biedt concrete handvatten voor het ontrafelen van dilemma's. Het gesprek binnen het interdisciplinair team staat centraal.

2. HET BEROEPSGEHEIM EN MELDINGSRECHT

Het strafrechtelijk beschermd beroepsgeheim ligt vervat in artikel 458 van het strafwetboek (Sw.) Dit artikel regelt het beroepsgeheim van de zorgverstreker. Het vertrouwen tussen de zorgverstreker en zijn cliënt/patiënt behoort tot de essentie van de zorgverstrekking. Het beroepsgeheim bepaalt dat elke hulpverlener principieel zwijgplicht heeft over wat hij/zij in het kader van de beroepsuitoefening verneemt of vaststelt. Schending van het beroepsgeheim is strafbaar.

Het beroepsgeheim of de geheimhoudingsplicht van de zorgverstreker kent een aantal **uitzonderingen**. Dit maakt mogelijk dat een hulpverlener het beroepsgeheim kan doorbreken zonder daarvoor gesanctioneerd te kunnen worden.

In twee gevallen is de zorgverlener **verplicht** zijn beroepsgeheim te doorbreken:

- Elke burger - zo ook de hulpverlener - heeft de plicht hulp te verlenen aan iemand die in groot gevaar verkeert. (schuldig verzuim beschreven in art. 422bis van de Strafwet, zie ook verder) Wanneer een hulpverlener in een situatie terecht komt dat hij enkel hulp kan verlenen door het beroepsgeheim te doorbreken – er is dus geen andere mogelijkheid om hulp te verlenen - dan is hij verplicht het beroepsgeheim te doorbreken om een hogere waarde te beschermen.
- in welbepaalde situaties kan een zorgverstreker een wettelijke verplichting hebben aan justitie te rapporteren. Voor bepaalde type justitiecliënten - die een begeleiding of behandeling volgen in de zorgverstrekking als alternatief voor een strafrechtelijke interventie – heeft de hulpverlener rapportageplicht. Er zijn strikte voorwaarden.

In een aantal andere gevallen **kan** de zorgverstreker zijn beroepsgeheim doorbreken, maar is hij daar niet toe verplicht. De hulpverlener maakt dan gebruik van het spreekrecht, een recht dat slechts uitgeoefend kan worden binnen de strikt vastgelegde grenzen van de wet.

- Art 458 van de Strafwet: wanneer de hulpverlener gevraagd wordt te getuigen voor een rechter of voor een parlementaire onderzoekscommissie heeft de hulpverlener een spreekrecht (geen spreekplicht)

- Het nieuwe art. 458bis van de Strafwet voorziet de mogelijkheid voor een zorgverstreker zijn beroepsgeheim te doorbreken in geval minderjarigen en kwetsbare volwassenen het slachtoffer worden van bepaalde misdrijven.
- Ook de noodtoestand biedt de zorgverlener onder strikte voorwaarden de mogelijkheid het beroepsgeheim te schenden.

Het huidige artikel 458bis Sw. stelt:

*Eenieder, die uit hoofde van zijn staat of beroep houder is van geheimen en hierdoor kennis heeft van een misdrijf zoals omschreven in de artikelen 6[371/1 tot 377, 377quater, 379, 380, 383bis, §§ 1 en 2, 392 tot 394, 396 tot 405ter, 409, 423, 425, 426 en 433quinquies, gepleegd op een minderjarige of op een **persoon die kwetsbaar** is ten gevolge van zijn leeftijd, zwangerschap, partnergeweld, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid **kan, onverminderd de verplichtingen hem opgelegd door artikel 422bis, het misdrijf ter kennis brengen van de procureur des Konings, hetzij wanneer er een ernstig en dreigend gevaar bestaat voor de fysieke of psychische integriteit van de minderjarige of de bedoelde kwetsbare persoon en hij deze integriteit niet zelf of met hulp van anderen kan beschermen, hetzij wanneer er aanwijzingen zijn van een gewichtig en reëel gevaar dat andere minderjarigen of bedoelde kwetsbare personen het slachtoffer worden van de in voormelde artikelen bedoelde misdrijven en hij deze integriteit niet zelf of met hulp van anderen kan beschermen.***

De voorbije jaren is het toepassingsgebied van het in het artikel vermelde spreekrecht diverse malen en op diverse punten uitgebreid geworden:

- uitbreiding naar **kwetsbare meerderjarigen** vroeger: enkel misdrijven gepleegd op minderjarigen konden gemeld worden bij de procureur des Konings
- Actueel: het is nu ook mogelijk misdrijven gepleegd op kwetsbare meerderjarige personen te melden. Dit is een belangrijke uitbreiding want dit betekent een strafrechterlijke bescherming van kwetsbare volwassenen die omwille van fysische en/of psychische redenen minder zelfredzaam zijn en dus minder weerbaar tegen aantasting van hun fysieke of psychische integriteit. (vb. oudermishandeling, mishandeling van bejaarden, partnergeweld; vanaf 1 maart 2019 ook voor de persoon die (potentieel) slachtoffer wordt van geweld, gepleegd omwille van culturele drijfveren, gewoontes, tradities, religie of de zogenaamde “eer”)
- uitbreiding naar mogelijke **andere potentiële slachtoffers**
Vroeger: het recht van de bewaarder van het geheim om de procureur des Konings in te lichten was beperkt tot het ernstig en dreigend gevaar voor minderjarige slachtoffers
Actueel: uitbreiding tot elke situatie waarin er aanwijzingen zijn van een gewichtig en reëel gevaar dat andere minderjarigen of kwetsbare personen het slachtoffer kunnen worden van misdrijven bedoeld in het artikel 458bis Sw. De hulpverlener kan niet alleen aangifte doen voor

misdrijven die reeds gepleegd zijn, maar ook voor dreigende misdrijven. Wanneer er een actuele nood is om in te grijpen om erger te voorkomen (dat een kind of kwetsbare volwassene verder mishandeld wordt) of om te voorkomen dat een kind of andere kwetsbare persoon mishandeld zal worden, kan de hulpverlener aangifte doen. Dit betekent ook dat de zorgverlener mag melden wanneer de potentiële dader van een misdrijf de zorgverstrekker in vertrouwen neemt.

- **Uitbreiding wat 'kennisname' van geheimen betreft**

Vroeger: wanneer een hulpverlener of houder van het beroepsgeheim vertrouwelijke informatie verneemt door onderzoek van het slachtoffer of door het slachtoffer in vertrouwen werd genomen, kon de hulpverlener aangifte doen bij de procureur des Konings

Actueel: de werkingssfeer is uitgebreid: een melding wordt mogelijk in alle omstandigheden waarin de hulpverlener op de hoogte is van bepaalde misdrijven ten aanzien van een minderjarige of kwetsbare persoon of wanneer hij aanwijzingen heeft dat er andere minderjarigen of kwetsbare personen een gewichtig en reëel gevaar lopen. De hulpverlener kan geheimen onrechtstreeks via een derde of via een dader vernomen hebben. De hulpverlener heeft de mogelijkheid te melden ook al heeft hij het (potentiële) slachtoffer niet gezien of onderzocht. Meer bepaald inzake extrafamiliale kindermishandeling waarbij bv. slechts één van de kinderen in begeleiding is of gekend is, creëert dit een mogelijkheid om de situatie te melden om andere (potentiële) slachtoffers te beschermen. (zie verder)

Voorwaarden om een misdrijf te kennen te brengen

- Art 458bis SW. maakt aangifte van welbepaalde misdrijven mogelijk.

Enkel voor misdrijven opgesomd in het wetsartikel kan een hulpverlener het beroepsgeheim doorbreken en aangifte doen. Lijst van specifieke misdrijven in bijlage p. 11-12. Opmerking: voor misdrijven die niet vermeld zijn in art. 458bis SW., kan een hulpverlener beroep doen op de figuur van de noodtoestand (zie p.5)

- Art 458bis SW. verwijst naar Art 422bis Sw (schuldig verzuim).

Elke burger heeft op basis van art. 422bis SW. de verplichting om hulp te bieden aan iemand die in groot gevaar verkeert. Wie geen hulp verleent kan strafrechtelijk vervolgd worden. "Met gevangenisstraf van acht dagen tot een jaar¹ en met geldboete van 50 euro tot 500 euro of met een van die straffen alleen wordt gestraft hij die verzuimt hulp te verlenen of te verschaffen aan iemand die in groot gevaar verkeert, hetzij hij zelf diens toestand heeft vastgesteld hetzij die toestand hem is beschreven door degenen die zijn hulp inroepen."

¹ Art. 422bis, lid 3 SW. voorziet een straf van twee jaar indien de persoon die in groot gevaar verkeert minderjarig is of een persoon is van wie de kwetsbare toestand ten gevolge van de leeftijd, zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijke of geestelijke gebrek of onvolwaardigheid duidelijk was of de dader bekend was.'

Er zijn drie voorwaarden om te spreken van schuldig verzuim:

- geen hulp bieden aan iemand die in groot gevaar verkeert (gevaar = een toestand waarin een individu in zijn persoonlijke integriteit, zijn vrijheid of zijn eerbaarheid dreigt aangetast te worden)
- indien hulp bieden geen gevaar inhoudt voor zichzelf of voor anderen
- indien persoon het gevaar persoonlijk heeft vastgesteld of op de hoogte is gesteld van het gevaar door diegene die zijn hulp inroept

Opmerking: In een gevaarsituatie kan een hulpverlener op verschillende manieren optreden, bijvoorbeeld door andere hulpverleners in te schakelen. Indien een hulpverlener een gevaar enkel kan afwenden door zijn beroepsgeheim te doorbreken, dan moet hij dit beroepsgeheim doorbreken, omdat de plicht hulp te bieden in een noodsituatie van een hogere orde is dan het bewaren van het beroepsgeheim.

- Art 458*bis* Sw. bepaalt dat aangifte enkel bij de procureur des Konings kan gebeuren. De wet stelt heel duidelijk dat er enkel aangifte kan gedaan worden bij de procureur des Konings, niet bij de politie, niet bij de onderzoeksrechter.
- Er is aangifte mogelijk bij ernstig en dreigend gevaar.

Slechts als er een (1) ernstig en dreigend gevaar bestaat voor de psychische en fysieke integriteit van de minderjarige of de bedoelde kwetsbare persoon of (2) wanneer er aanwijzingen zijn van een gewichtig en reëel gevaar dat andere minderjarigen of kwetsbare personen het slachtoffer worden van de bedoelde misdrijven, kan de hulpverlener aangifte doen.

M.a.w. indien de omvang en het ingrijpend karakter van de voorliggende feiten van die aard is dat er een wezenlijk risico is voor de minderjarige of kwetsbare meerderjarige, dan kan de hulpverlener aangifte doen.

Wanneer de feiten voor de minderjarige of kwetsbare meerderjarige geen wezenlijk risico inhouden, kan het beroepsgeheim niet geschonden worden.

- Er is aangifte mogelijk als binnen de hulpverlening het gevaar niet verhinderd kan worden. De hulpverlener kan aangifte doen indien hij/zij niet in staat is zelf of met behulp van anderen de integriteit van de minderjarigen of de bedoelde kwetsbare persoon te vrijwaren. Een correcte toepassing van artikel 458*bis* Sw. eist dat de hulpverlener daadwerkelijk verantwoordelijkheid opneemt voor het welzijn van de slachtoffers of potentiële slachtoffers. In eerste instantie moet de hulpverlener ZELF een oplossing zoeken voor de gevaarsituatie. Hierbij kunnen andere hulpverleners die meer geschikt zijn om het voorliggende

probleem aan te pakken, worden ingeschakeld. (sectoroverschrijdende samenwerking)
Slechts in het geval de hulpverlening ontoereikend is om het gevaar af te wenden, heeft de hulpverlener de mogelijkheid tot aangifte bij de procureur. HULPVERLENING is PRIORITAIR.

Het nieuwe artikel 458bis Sw. betekent dat een hulpverlener een duidelijk wettelijk kader heeft om zijn beroepsgeheim te doorbreken in geval minderjarigen en kwetsbare volwassenen het slachtoffer worden van bepaalde misdrijven. De hulpverlener kan ook melden op basis van noodtoestand, maar wegens de recente uitbreiding van artikel 458bis SW zal deze grond tot melding meer in onbruik raken. Voor misdrijven die echter niet vermeld zijn in artikel 458bis Sw. kan een hulpverlener zich op de figuur van de noodtoestand beroepen om zijn beroepsgeheim te doorbreken om een persoon in nood te helpen. Een voorbeeld hiervan is psychische mishandeling, dat niet vervat ligt in de opgesomde misdrijven in artikel 458bis Sw.

Onder volgende voorwaarden spreekt men van de noodtoestand en wordt aanvaard dat de hulpverlener het beroepsgeheim doorbreekt:

- Er is een actueel², zeker en ernstig gevaar
- Het te beschermen belang of goed dat de hulpverlener wil behartigen, kan de fysieke integriteit zijn, maar kan ook een exclusief materieel of moreel belang zijn. De hulpverlener doorbreekt het beroepsgeheim om een hogere waarde te beschermen bv. de bescherming van de fysieke of seksuele integriteit. De maatstaf hierin vormen de mensenrechten.
- De hulpverlener kan op geen andere manier bescherming bieden dan door het beroepsgeheim te schenden.

Als de drie voorwaarden vervuld zijn, kan de hulpverlener praten met andere hulpverleners of een melding doen bij de procureur des Konings³.

3. ETHISCHE ORIËTERING

De zorgverstreker en het team worden in elke verontrustende situatie uitgedaagd zorgvuldig af te wegen of zij het beroepsgeheim zullen doorbreken en gebruik maken van het spreekrecht door te melden aan de procureur des Konings. Het is niet eenvoudig een goede inschatting te maken. Hieronder beschrijven we een aantal principes. Overweging van deze principes zal doorgaans tot een zorgvuldige besluitvorming leiden:

2 Art. 458 bis Sw. vereist een 'ernstig en dreigend' gevaar voor de fysieke of psychische integriteit van de minderjarige of kwetsbare volwassene.

3 In de wet is niet gespecificeerd aan wie de melding dient te gebeuren. In dit stappenplan kiezen wij ervoor de melding eveneens bij de procureur des Konings te doen.

1. In achtneming van het principe van de meervoudige onpartijdige benadering

De zorgverstreker die geconfronteerd wordt met een vermoeden van overschrijdend, ontoelaatbaar gedrag beluistert en verzamelt aanwijzingen die het vermoeden bevestigen of ontkrachten. Hierbij zal hij verschillende posities onderzoeken, zal hij de houding van elke betrokkene verkennen en overwegen, ook van de afwezige derde.

2. In achtneming van het principe van de proportionaliteit

Het proportionaliteitsbeginsel stelt dat er een redelijke verhouding moet zijn tussen de interventie (en de gevolgen van de interventie) en de ernst van de situatie. Het proportioneel karakter bepaalt in grote mate de ethische aanvaardbaarheid van het handelen.

In de context van (vermoeden van) ontoelaatbare feiten t.a.v. kwetsbare personen, betekent dit dat 'hoe groter het risico voor de kwetsbare persoon, hoe ingrijpender het optreden van de hulpverlener kan/moet zijn'. De notie van 'proportionaliteit' is cruciaal bij het overwegen van wat moet gebeuren. Het is de ernst van de gevaarsituatie voor het slachtoffer die het optreden bepaalt. Door de proportionaliteit te overwegen, vermijdt men te vlug of onrechtmatig gebruik te maken van het spreekrecht. Het spreekrecht blijft een ultimum remedium. Een hulpverlener kan bij een verontrustende situatie het beroepsgeheim enkel doorbreken met het doel de veiligheid van een kwetsbare persoon te verzekeren. Als er een andere mogelijkheid is om ditzelfde doel te bereiken, dan kan het beroepsgeheim niet doorbroken worden.

3. In achtneming van het principe van de subsidiariteit

Het subsidiariteitsbeginsel beoogt het meest geschikte interventieniveau: ieder houdt zich bezig met de materies die hij/zij op haar niveau kan verrichten, een hogere instantie kan tussenkomen indien de lagere niet of minder doeltreffend kan optreden.

Concreet: in een situatie van (vermoeden van) ontoelaatbare feiten t.a.v. een kwetsbare persoon is een laatste stap een melding aan de procureur. Deze stap kan enkel overwogen worden als alle andere alternatieven uitgeput zijn. Zoals reeds gemeld moet de hulpverlener ZELF een oplossing zoeken voor de gevaarsituatie. Hierbij kunnen andere hulpverleners die meer geschikt zijn om het voorliggende probleem aan te pakken, worden ingeschakeld.

Als de hulpverleningscontext geen oplossing kan bieden, kan de procureur des Konings worden verwittigd. Wanneer een situatie ingeschat wordt als een acute noodsituatie, is er geen alternatief, dan wordt er gemeld.

4. In achtneming van het principe van geïnformeerde toestemming

Een patiënt/cliënt wordt steeds geïnformeerd over het overleg, over de stappen die in de hulpverlening worden gezet, en over een eventuele melding. Soms is het niet mogelijk om toestemming van de patiënt te vragen of te krijgen voor het bespreken van zijn situatie. In het belang van de patiënt kan er geoordeeld worden (een deel van) de informatie niet mee te delen of

uit te stellen. De veiligheid van het slachtoffer mag niet in het gedrang komen. De afweging bij de hulpverlening is de volgende: wat weegt het zwaarste door: het gevaar of het belang van de vertrouwensrelatie en het behoud van de therapeutische relatie? Indien er geen toestemming mogelijk is van de zorgvrager, moet het hulpverlenend team goede redenen hebben om toch een melding te maken, en dient dit goed te argumenteren.

Enkele voorbeelden ter reflectie:

- Een patiënte met mentale beperking heeft een heel moeilijke context. Haar nonkel is de enige zorgfiguur, maar de patiënte doet melding van grensoverschrijdend gedrag door de nonkel bij de hulpverleners. De hulpverleners beslisten om een melding te doen. Dit werd wel met de patiënte besproken, maar er was geen sprake van een duidelijke geïnformeerde toestemming. Zowel bezoek van de nonkel toelaten als afschermen bleek problematisch...
- Een kwetsbare patiënt beschikt over een groot vermogen. Een oud collega van de patiënt dringt zich op. Het team stelt zich vragen over de intenties van deze persoon. In overleg met vrederechter werd besloten een melding te maken. Wegens het beperkte ziekte-inzicht van de patiënt en de moeilijke communicatie werd dit met de patiënt zelf niet besproken geworden.

5. In achtneming van het principe van dialoog

Interdisciplinair overleg en samenwerking binnen de hulpverlening staat centraal in het zoeken naar een snel en adequaat in te grijpen in verontrustende situaties. Uiteraard mag deze afstemming het optreden niet onnodig rekken.

6. In achtneming van het principe van Need to know

De hulpverlener deelt slechts die informatie die voor de situatie noodzakelijk is. En dit zowel voor het overleg binnen de hulpverleningscontext als voor de melding aan de procureur des Konings.

4. STAPPENPLAN CONCRETE HANDVATTEN VOOR HET ONTRAFELLEN VAN DILEMMA'S IN SITUATIES VAN VERONTRUSTING

Stap 1: informatie verzamelen

Stap 2: organiseren en coördineren van initiatieven binnen de vrijwillige hulpverlening

Stap 3: bijkomend advies inwinnen indien de situatie onzeker blijft

Stap 4: indien noodzakelijk melding maken bij de procureur des Konings

Stap 1 Informatie verzamelen

1. Hulpverlener verzamelt informatie binnen de individuele hulpverlenerrelatie

Wanneer de hulpverlener een vermoeden heeft van overschrijdend, niet toelaatbaar gedrag t.a.v. kinderen of kwetsbare personen, verzamelt hij in zijn therapeutisch begeleidingswerk aanwijzingen die zijn vermoeden al of niet kunnen bevestigen of ontkrachten. De hulpverlener brengt de signalen in kaart en overweegt de aard, de ernst en het risico van de situatie.

2. De hulpverlener bespreekt zijn verontrusting en zijn inschatting in het interdisciplinair team. Binnen het behandelteam informatie delen/aftoetsen/aanvullen om een zo juist mogelijk zicht te krijgen op de aard en de ernst van de situatie en zo tot een inschatting en beoordeling van de situatie te komen.

3. Wanneer de verontrusting in het team gedeeld wordt, wordt bijkomende informatie ingewonnen.

3.1 Indien de veiligheid van de minderjarige of kwetsbare meerderjarige dit toelaat, wordt er in eerste instantie met de betrokkene de verontrusting besproken. Ook de mogelijkheden en grenzen van verdere vrijwillige hulpverlening kunnen besproken worden. Of de situatie met betrokkene kan besproken worden, en wie dit gesprek voert, wordt op het interdisciplinaire team afgesproken.

3.2 Indien de veiligheid van de patiënt/cliënt dit toelaat, wordt de situatie met relevante derden (familie, grootouders, ...) besproken, en dit na overleg en goedkeuring van de patiënt/cliënt.

3.3 Ook relevante bronnen van hulpverlening kunnen geraadpleegd worden (huisarts, CLB, GGZ,)

Om het vermoeden te verifiëren kan ook overlegd worden met andere hulpverleners die betrokken zijn. Er wordt informatie ingewonnen die op dat moment en specifiek voor deze situatie nodig is om een betere inschatting te maken over de veiligheid van de minderjarige(n) of kwetsbare volwassene.

In het interdisciplinair team wordt afgesproken wie de verder informatie inwint.

De hulpverlener informeert de patiënt over de stappen die hij gaat zetten, tenzij dit de veiligheid van betrokkenen in gevaar brengt.

Opmerking: door overleg kan een melding wellicht worden voorkomen, dan wel beter worden onderbouwd. Niet overleggen kan als nadeel hebben dat er geen melding gedaan wordt in een reële gevaarsituatie.

Op basis van deze informatie wordt in het interdisciplinaire team een risico-inschatting gemaakt. Het team probeert tot een zo breed mogelijk gedeelde beslissing te komen, de arts is eindverantwoordelijk

Opmerking: Het proces van overleg mag niet vertragend werken. Daadwerkelijk en kortdaat optreden kan noodzakelijk zijn!

De risico-inschatting:

- het betreft een **niet acute** situatie: de situatie kan in de vrijwillige hulpverlening verder opgevolgd, intern of met extra ondersteuning (naar stap 2)
- het betreft een **onzekere** situatie: er blijft onzekerheid of er al dan niet verder gewerkt kan worden in de vrijwillige hulpverlening om de veiligheid van patiënt/cliënt te garanderen, extra informatie is belangrijk (naar stap 3)
- het betreft een **acute** situatie: de veiligheid van de kwetsbare persoon in gevaar is, onmiddellijk ingrijpen is noodzakelijk, er wordt melding gemaakt. (naar stap 4)

Stap 2

Organiseren en coördineren van initiatieven binnen de vrijwillige hulpverlening.

Een correcte toepassing van artikel 458bis Sw. eist dat de hulpverlener daadwerkelijk verantwoordelijkheid opneemt voor het welzijn van de minderjarige of de kwetsbare meerderjarige. In eerste instantie moet de hulpverlener ZELF een oplossing zoeken voor de gevaarsituatie. Hierbij kunnen andere hulpverleners die meer geschikt zijn om het voorliggende probleem aan te pakken, worden ingeschakeld. De vrijwillige hulpverlening moet eerst uitgeput zijn, vooraleer een hulpverlener gebruik kan maken van het meldingsrecht.

1. **intern:** het behandelteam overweegt welke acties ondernomen kunnen worden om meer veiligheid te bieden en de integriteit te bewaken. Aanklampende zorg wordt overwogen.

(langer verblijf, niet in weekend gaan, patiënt stimuleren om kinderen bij grootouders onder te brengen,)

2. **extern:** Indien de hulpverlener of het behandelteam geen oplossing kunnen bieden, kan de aanwezigheid en inzetbaarheid van expertise van andere meer gespecialiseerde sectoren nagegaan en ingeschakeld worden, in overleg en met goedkeuring van de patiënt.

Misschien kunnen partners binnen het netwerk aanklampende hulpverlening bieden.

(BJZ, Vertrouwenscentrum Kindermishandeling, CLB, andere partners uit GGZ Largo, Slachtofferhulp van CAW)

Stap 3

indien de situatie onzeker is/blijft kan bijkomend advies ingewonnen

Er kan bijkomend advies gevraagd worden.

- 1) indien het team na overleg met partners in de hulpverleningssector blijft twijfelen of het niet noodzakelijk is een melding te doen, er blijft onzekerheid over de veiligheid van een kwetsbare persoon.
- 2) indien overleg binnen de hulpverleningssector niet mogelijk is.

Het inwinnen van bijkomend advies kan:

1. **intern:** advies inwinnen door de situatie anoniem voor te leggen aan collega's (intercollegiaal overleg), intervisie, consultatieforum ethiek

Enkel die informatie wordt gedeeld die specifiek voor die situatie nodig is om een inschatting te kunnen maken over de veiligheid van kwetsbare persoon: de problematiek, de vorm van mishandeling, de hulpverlening die reeds geboden werd, de sterktes en zwaktes rond de persoon, ...

2. **extern:** hulpverleners kunnen advies inwinnen door de situatie anoniem voor te leggen aan experts: ggz, jurist

- Bij verontrustende situaties van ontoelaatbare feiten ten aanzien van **kinderen** is minstens een consult bij het OCJ Ondersteuningscentrum jeugdzorg (is bevoegd om kennis te nemen van problematische opvoedingssituaties) of het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling⁴ (gespecialiseerd aanspreekpunt voor kindermishandeling) nodig. Het OCJ of het VK kunnen zelf bepalen of een situatie eventueel door hen wordt opgenomen of niet (doorbreekt anonimiteit). In uitzonderlijke situaties kan het OCJ of het VK omwille van een risico-inschatting bij de opstart van vrijwillige hulpverlening navraag doen bij het parket of over de betrokken personen betreffende de situatie relevante feiten gekend zijn. Dit maakt een betere inschatting van de veiligheid voor het kind mogelijk

- Bij verontrustende situaties van ontoelaatbare feiten ten aanzien van kwetsbare **volwassenen** kan je beroep doen voor advies op

- **“meldpunt geweld, misbruik en kindermishandeling”** = meldpunt als integratie van de bestaande meldpunten, onthaalwerkingen van de VK en onthaalpunten CAW. In de toekomst zouden ook de meldpunten slachtofferhulp, partnergeweld en oudermisbehandeling hierbij aansluiten zodat je maar 1 meldpunt meer hebt voor geweld, meldpunt = voor burgers, website www.1712.be.

- het **Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(be)handeling**, een organisatie die zich bezig houdt met deze problematiek: <http://www.ouderenmisbehandeling.be>

Op basis van deze adviezen beslist de arts in overleg met het interdisciplinair team wat in de concrete situatie het meest aangewezen is: beslissing tot melding, beslissing om verder te begeleiden in de vrijwillige hulpverlening.

Stap 4

melding maken bij procureur

Indien in een acute situatie dringend ingrijpen noodzakelijk is of indien de hulpverleningscontext onvoldoende veiligheid kan bieden en de gevaarsituatie blijft bestaan, is een melding aan de procureur des Konings aangewezen.

Doel van de melding

Het doel van de melding is de veiligheid en het belang van de kwetsbare persoon garanderen.

De procureur kan nodige stappen zetten: t.a.v. slachtoffer, t.a.v. dader, i.f.v. onderzoek, ...

Wie meldt:

De beslissing ligt bij de behandelende arts, in afspraak met behandelteam wordt afgesproken wie meldt.

Hoe melden:

- de behandelende arts, eventueel hoofdgeneesheer, neemt telefonisch contact op met de procureur om een formele aangifte te doen⁵.

Indien we te maken hebben met een context van onveiligheid voor de zorgverstreker, wordt er met de procureur overlegd hoe de situatie aangepakt kan worden.

Bij melding ook afspraken maken betreffende de communicatie met:

- 1) **kwetsbare persoon**: wanneer de hulpverlener de minderjarige of kwetsbare volwassene niet op de hoogte heeft gebracht van de melding om de veiligheid niet in gevaar te brengen, wordt er afgesproken wie, hoe en wanneer de persoon ingelicht wordt.
- 2) **eventuele betrokkene**: er wordt ook afgesproken door wie, hoe en wanneer eventueel betrokkenen (ouders, partner, ...) ingelicht worden.
- 3) **cliëntstelsel, andere hulpverleners**: er wordt eveneens afgesproken wat wel en wat niet gecommuniceerd wordt naar het cliëntstelsel en de andere hulpverleners.

⁵ Contactgegevens parket West-Vlaanderen: <https://www.om-mp.be/nl/uw-om/parketten-procureur-konings/west-vlaanderen/contact>

Situaties waarin er mogelijk andere minderjarigen in gevaar zijn

Binnen het actuele toepassingsgebied van artikel 458bis kan de hulpverlener ook stappen ondernemen als hij aanwijzingen heeft van een gewichtig en reëel gevaar voor andere minderjarigen.

Het protocol kindermishandeling justitie – welzijn van 30 maart 2010 stelt dat met het oog op bescherming van andere (potentiële) slachtoffers de hulpverlener de ouders/slachtoffer tracht te motiveren om de situatie te melden bij de politie of het parket.

Vooraf aan een melding zijn volgende handelingsmogelijkheden wel belangrijk.

- eerste stap: motiveren van het slachtoffer of andere betrokkenen (vb. ouders) om de situatie te melden bij de politie of het parket.
- indien zij dit niet willen melden, wordt van de hulpverlener verwacht de betrokkenen te motiveren om de verantwoordelijken van de organisatie waar de problemen zich voordoen te informeren. Deze organisaties kunnen dan intern de nodige stappen zetten ter bescherming en kunnen een melding doen aan politie of parket.

Wanneer betrokkenen ook hiertoe niet bereid zijn, kan de hulpverlener die bezorgd is over de veiligheid van andere minderjarigen zelf een melding overwegen. (naar stap 3 en stap 4)

5. DOSSIER ZORGVULDIG BIJHOUDEN

Alle stappen, de redenen die tot deze stappen hebben geleid en de uitkomsten ervan dienen zorgvuldig bijgehouden in het dossier. (data, contactgegevens met wie overlegd werd, wie er bij overleg betrokken is, welke netwerken er betrokken zijn, met welke diensten er overlegd is, ...)

Deze notities tonen aan dat de hulpverlener alles in het werk heeft gesteld om de veiligheid van een kwetsbare persoon te garanderen. In geval van vervolging wegens schending van beroepsgeheim, wordt op deze belangenafweging rechterlijke controle uitgeoefend.

BRONNEN

Psychologencommissie: De aangifte van misdrijven op minderjarigen of kwetsbare personen (art. 458bis van het Strafwetboek) <https://www.compsy.be/nl/458bis>

Steunpunt jeugdhulp: Beroepsgeheim voor dummies:

<https://www.kennisplein.be/Documents/Beroepsgeheim%20voor%20dummies.pdf>

Axel Liégeois, waarden in Dialoog, Lannoo Campus, 2019.

Frederic Blockx, beroepsgeheim, Intersentia, 2013.

Herman Nys, Recht en Bio-ethiek, Lannoo Campus, 2014.

Thierry Vansweevelt en Filip Dewallens, Handboek gezondheidsrecht volume II: Rechten van patiënten: van Embryo tot lijk, Intersentia, 2014, 625 en verder.

Isabelle Van der Straete en Johan Put, Beroepsgeheim en hulpverlening, Die Keure, 2005.

Bijlage 1

Misdrijven die gemeld kunnen worden

Art458bis SW.

De uitzondering voorzien in art. 458bis SW. geldt enkel voor volgende misdrijven:

- Art. 371/1 – Voyeurisme

- Art. 372-374 – Aanranding van de eerbaarheid

- Art. 375 – Verkrachting

- Art. 376 – Verkrachting of aanranding van de eerbaarheid die de dood veroorzaakt van de persoon op wie zij is gepleegd
 - Verkrachting of aanranding van de eerbaarheid voorafgegaan of gepaard met een van de handelingen in 417ter SW. (foltering, onmenselijke behandeling, ontorende behandeling)
 - Verkrachting of aanranding van eerbaarheid gepleegd op een persoon van wie de kwetsbare toestand ten gevolge van de leeftijd, zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid duidelijk was of de dader bekend was of onder bedreiging van een wapen

- Art. 377 – Verzwarende omstandigheid indien het misdrijf van aanranding of verkrachting wordt gepleegd door
 - een bloedverwant in de opgaande lijn of de adoptant van het slachtoffer, een bloedverwant in de rechte nederdalende lijn van het slachtoffer dan wel van een broer of zus van het slachtoffer;
 - hetzij de broer of de zus van het minderjarige slachtoffer dan wel iedere andere persoon die een gelijkaardige positie heeft in het gezin, hetzij onverschillig welke persoon die gewoonlijk of occasioneel met het slachtoffer samenwoont en die over dat slachtoffer gezag heeft;
 - degenen die over het slachtoffer gezag hebben; als deze misbruik heeft gemaakt van het gezag of de faciliteiten die zijn functies hem verlenen; als hij arts, heekundige, verloskundige of officier van gezondheid is aan wie het kind (of iedere andere in artikel 376, derde lid, bedoelde kwetsbare persoon) ter verzorging was toevertrouwd;
 - een persoon, wie hij ook zij, in de artikelen 373, 375 en 376 bedoelde gevallen door een of meer personen werd geholpen bij de uitvoering van de misdaad of het wanbedrijf.

- Art. 377quater – De meerderjarige die door middel van de informatie- en communicatietechnologie aan een minderjarige beneden de volle leeftijd van zestien jaar een voorstel doet tot ontmoeting met het oogmerk een misdrijf te plegen bepaald in dit hoofdstuk of in de hoofdstukken VI en VII van deze Titel, wordt, voor zover dit voorstel is gevolgd door materiële handelingen die tot een dergelijke ontmoeting leiden, gestraft met een gevangenisstraf van één jaar tot vijf jaar.
- Art. 379 – Hij die een aanslag tegen de zeden pleegt doordat hij, ten einde eens anders driften te voldoen, de ontucht, het bederf of de prostitutie van een minderjarige van het mannelijke of vrouwelijke geslacht opwekt, begunstigt of vergemakkelijkt.
- Art. 380 – Het exploiteren van prostitutie
- Art. 392-394 – Opzettelijk doden, opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel, foltering, onmenselijke behandeling en ontterende behandeling
- Art. 396 – Kindermoord (doodslag gepleegd op een kind bij de geboorte of dadelijk daarna)
- Art. 397 – Vergiftiging
- Art. 398-405ter – Opzettelijke slagen en verwondingen met de dood tot gevolg (zonder oogmerk te doden), opzettelijk toedienen van stoffen die de gezondheid kunnen schaden/dood veroorzaken (zonder oogmerk te doden); met verzwarende omstandigheden t.a.v. bepaalde kwetsbare categorieën.
- Art. 409 – Genitale verminking (eender welke vorming van verminking uitvoeren van de genitaliën van een persoon van het vrouwelijke geslacht).
- Art. 423 – Verlaten of in behoeftige toestand achterlaten van minderjarigen of een persoon van wie de kwetsbare toestand ten gevolge van de leeftijd, zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid duidelijk was of de dader bekend was.
- Art. 425 – Het opzettelijk onthouden van voedsel of verzorging aan minderjarigen of aan een persoon van wie de kwetsbare toestand ten gevolge van de leeftijd, zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid duidelijk of bekend was bij de pleger van de feiten ... in dusdanige mate dat zijn gezondheid in het gedrang wordt gebracht.

- Art. 426 – Verzwarende omstandigheid indien het misdrijf van art. 425 werd gepleegd door een persoon die de minderjarige of een persoon van wie de kwetsbare toestand ten gevolge van de leeftijd, zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid onder zijn bewaring heeft of indien de nalatigheid de dood veroorzaakte.
- Art. 433quinquies – Mensenhandel

Bijlage 2

Moeilijke vragen die kunnen opduiken

Is de hulpverlener strafbaar als hij gegevens bekend maakt, of informatie deelt met instemming van het slachtoffer?

Het beroepsgeheim is ingesteld in het belang van de cliënt. Als een cliënt uitdrukkelijk instemt met het bekend maken van gegevens, kan de hulpverlener oordelen of hij gebruik maakt van de gegeven toestemming.

Aan de instemming van de cliënt zijn een aantal voorwaarden verbonden:

- de toestemming moet VRIJ – UITDRUKKELIJK + VOORAFGAAND gegeven zijn
- de cliënt moet geïnformeerd zijn
- de toestemming moet voldoende gespecificeerd zijn

De betrokken hulpverlener toetst deze voorwaarden.

Kan een minderjarige een hulpverlener van zijn beroepsgeheim ontslaan?

In het kader van kindermishandeling rijst de vraag in hoeverre een minderjarige zijn toestemming kan verlenen?

Indien de minderjarige in staat is om de betekenis, de draagwijdte en gevolgen van zijn instemming in te schatten – indien de minderjarige voldoende onderscheidingsvermogen heeft – kan de hulpverlener overwegen gebruik te maken van de gegeven toestemming.

(uitwerking theoretisch kader en draaiboek Pilotproject Antwerpen “Protocol van Moed” p. 29-30)

Welke informatie kan vanuit justitie meegedeeld worden naar de hulpverlening

Alle personen die uit hoofde van hun beroep kennis kunnen krijgen van de gegevens van een opsporingsonderzoek zijn tot geheimhouding verplicht (magistraten, politiebeambten, bemiddelingsassistenten,...) Hulpverlening kan geen informatie krijgen over het gerechtelijke onderzoek.

Wat vanuit justitie wel kan meegedeeld worden is de richting die aan het dossier werd gegeven: verwijzing naar vrijwillige hulpverlening, opdracht voor onderzoek door de lokale politie, sepot, bemiddeling, vordering jeugdrechter, ...)

Moet de hulpverlener de geheimen die een minderjarige heeft toevertrouwd, kenbaar maken aan de ouders? Maakt de hulpverlener die vertrouwelijke gegevens over de minderjarige kenbaar maakt aan de ouders zich schuldig aan een schending van het beroepsgeheim?

Eenzijds is er de principiële handelingsonbekwaamheid van de minderjarige en is er het feit dat ze onder gezag staan van hun ouders: de minderjarige heeft zijn ouders nodig als wettelijke vertegenwoordiger voor het uitoefenen van bepaalde rechten. Het is onvermijdelijk dat ouders die in rechte optreden vertrouwelijke informatie met betrekking tot hun kind verwerven.

Maar anderzijds is de minderjarige drager van het recht op bescherming van het privéleven, dit omvat o.a. vertrouwelijke behandeling van persoonlijke gegevens. Een kind kan dit recht – ongeacht zijn leeftijd – invoeren ten aanzien van zijn ouders. Een minderjarige kan zich uitdrukkelijk en gemotiveerd verzetten tegen toegang van de ouders tot de door de minderjarige aangewezen vertrouwelijke informatie. Dit betekent dat de hulpverlener deze informatie in principe niet bekend mag maken aan ouders.

Indien de minderjarige onvoldoende maturiteit vertoont om zelf fundamentele beslissingen te nemen, kunnen ouders hun ouderlijk gezag invoeren om kennis te nemen van de door de minderjarige toevertrouwde informatie. Maar bij een belangenconflict tussen ouders en kind primeert het belang van het kind. 'Wanneer een hulpverlener geconfronteerd wordt met een vraag van ouders om informatie uit het dossier van hun kind, moet hij die informatie enkel meedelen indien hij meent dat de ouders die informatie nodig hebben om de juiste opvoedingsbeslissingen te nemen in het belang van het kind.'⁶

Bestaat er een meldingsplicht indien een zwangere vrouw (vanuit een pathologie) ernstig onverantwoord gedrag stelt of geweld toepast op haar ongeboren kind?

In de zorgpraktijk zijn er inderdaad situaties bekend waarbij een zwangere patiënte toch verdovende middelen blijft gebruiken of vanuit de pathologie schade tracht toe te brengen aan het ongeboren kind. Juridisch gezien stelt zich hier de vraag wanneer een ongeboren kind als een 'persoon' kan worden beschouwd. In de Belgische wetgeving wordt het ongeboren kind niet erkend als persoon waardoor het wettelijk gezien geen rechten heeft. Het ongeboren kind geniet wel bescherming maar het juridisch arsenaal is minder uitgebreid dan bij het geboren kind. Zo kan een jeugdrechter geen beschermingsmaatregel opleggen in het belang van het ongeboren kind en is het louter belang van het ongeboren kind een onvoldoende reden om een zwangere vrouw gedwongen te laten opnemen (een ernstige psychische problematiek bij de zwangere vrouw kan een gedwongen opname wel rechtvaardigen).

6 Link Decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdzorg, B.S. 4 oktober 2004 art 23:
http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2004050707&table_name=wet
een minderjarige kan zich uitdrukkelijk en gemotiveerd verzetten tegen toegang van o.a. de ouders tot het hulpverleningsdossier.

Als gevolg van het feit dat het ongeboren kind geen juridisch statuut heeft, blijft elke zorg ten aanzien van de zwangere vrouw en haar ongeboren kind in de vrijwilligheid en is een goede vertrouwde begeleiding en ondersteuning van uiterst groot belang tijdens de zwangerschap.

Een melding van de situatie bij een gemandateerde voorziening of bij de jeugdrechter is mogelijk zinvol op het einde van een zwangerschap. Op dat moment kan er ook een betere inschatting worden gemaakt van de actuele toestand van de moeder en kunnen er beschermingsmaatregelen worden voorzien van zodra het kind geboren wordt.